

**ULUSLARARASI
GENÇLİK VE AHLÂK
SEMPOZYUMU**

BİLDİRİLER

6-7-8 EKİM 2016

CİLT-1

HZ. İSA'NIN AHLAK ÖĞRETİSİ İNCİLLER VE KUR'AN BAĞLAMINDA BİR KARŞILAŞTIRMA

Cengiz BATUK *

Özet

Kuşkusuz ahlak denilince ilk akla gelen isimlerden birisi Hz. İsa'dır. Her ne kadar akıbeti –özellikle Müslümanlar nezdinde- tartışmalı olsa da davetine başlaması ve nihayete ermesi bütünüyle gençlik yıllarında gerçekleşmiştir. Onun davetinin, mesajının ana konusu nedir? sorusunun cevabı için hayatının anlatıldığı İncillere bakıldığında Tanrı'nın Krallığı, Musa Hukukunu pekiştirme ve Ahlak olduğu görülür. Aslında ilk iki husustaki vurgularının tamamı da ahlak temellidir. Dolayısıyla onun davetinin ana teması ahlakı demek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle bu bildiride İsa'nın ahlak öğretisi ele alınmaya çalışılmış olup, neden ahlak üzerinde durduğu sorusuna cevap aranmaya çalışılmış ve onun salt var olan statükonun devamını savunan, etliye sütlüye karışmayan bir ahlak öğretmeni olmadığı tam tersine devrimci ahlak nitelemesini hak edecek tarzda kendi isyanı, başkaldırısı için ahlakı öne çıkardığı, ahlak temelli yeni bir dünya inşa etmeye çalıştığı gösterilmeye çalışılmıştır. Bunun için öncelikle Yeni Ahit'teki dört İncil'de yer alan tarihsel İsa'ya ait olan anlatılar taranmış daha sonra ise Kur'an ve İslam geleneğindekiyle mukayese edilmeye çabalanmıştır. Ancak Kur'an'daki İsa'ya ilişkin asıl vurgunun çoğunlukla onun tanrısallığı tartışmaları olduğu görülmüştür.

1. Giriş

Bu bildiride Hıristiyan ve İslam gelenekleri açısından büyük bir değer taşıyan Hz. İsa'nın ahlak öğretisi ele alınmaya çalışılacaktır. Ancak öncelikle şu ifade edilmelidir ki her iki geleneğin bu şahsiyet konusundaki algıları aynı değildir. Hz. İsa Kur'an'ı Kerim'de İsa, İbn Meryem ve Mesih unvanlarıyla anılarak kendisine İncil'in verildiği, Hz. Peygamber'i kendisinden sonra gelecek olan bir davetçi olarak müjdelediği vurgulanan bir peygamber olarak yer alır. Akıbeti konusunda Kur'an'da yer alan ayetler İslam geleneğinde tartışma oluşturmuş ve bu konuda öldüğünden ölmediğine (dünyanın sonuna kadar Allah'ın katında beklediği) kadar farklı iddialar ortaya atılmış olsa da genel olarak onun farklı niteliklere, özel kabiliyetlere sahip olan bir kul ve bir peygamber olduğu konusunda bir ittifak söz konusudur. Hıristiyanlıkta ise İsa Mesih inkarne olmuş bir Tanrı ve Oğul İsa Mesih olarak teslisin ikinci unsurudur. Her ne kadar Hıristiyan dünyada da onun tanrısallığı ve tanrısallığının mahiyeti tartışma konusu olsa da teslisin ikinci unsuru olduğu ve inkarne olmuş olan bir Tanrı / Tanrı oğlu olduğu konusunda genel bir kabul söz konusudur. Bu yüzden her iki dinin bu isimle ilgili yaklaşımları da doğal olarak temelde farklı olacaktır.

Lakin Hıristiyanlıkta da daha ilk dönemlerden itibaren İsa'nın insani yönü, onun tarihsel şahsiyeti ve tanrılığı tartışma konusu yapılmıştır. Aynı zamanda İsa'nın yaşamına ilişkin en önemli kaynak olan İncillerde –Yuhanna incili hariç- onun tanrısallığına dönük çok açık bir şey bulmak mümkün olmamaktadır. İsa'nı şahsiyetine ilişkin tartışmalarda İncillerde yer alan İsa'nın Tanrı'dan

* Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

söz ederken “baba”, Tanrı’nın da ondan söz ederken “oğlum” diye bahsettiği çeşitli pasajlar İsa’nın uluhiyetine delil olarak kullanılmakla birlikte yine İncillerdeki diğer pek çok ifade ve pasaj onun tanrı olmadığına ya da tanrısallık iddiasında bulunmadığına delili olarak kullanılmaktadır.¹ Bu yüzden bildiride Tanrısal İsa figüründen daha çok bir tarihsel şahsiyet olarak İncillerdeki İsa’nın ahlaki söylemlerine temas edilecektir.

2. Bir Ahlak Devrimcisi Olarak İsa’nın Mesaj ve Öğretisi

Neden ahlak? Neden bu kadar çok ahlaka vurgu yapıyor? Ya da neden öğretisinin merkezine ahlakı yerleştiriyor? sorularının cevabı için öncelikle İncillerde anlatılan İsa’nın mesajı ve öğretisine bakmak gerekiyor. Hıristiyanlıktaki genel kabule göre tarihsel İsa’nın mesajı –Pavlus’un mesaj ve öğretisinden farklı olarak- ana başlıkları şöyle ifade edilebilir: i) Günümüzde manevi ya da uhrevi eskatolojik bir krallık olarak da yorumlanan Tanrı’nın Krallığına davet, ii) Musa hukukuna ait yasaklara, şeri hükümlere uymaya davet ve bunları teyit ve pekiştirme konusundaki çağruları, iii) Ahlak ve ahlaklı olmaya çağrı ve ahlaksızlıklarla mücadele. Ancak bir açıdan bu üç başlığın da temelinde ahlak öğretisinin bir parçası olduğu ve onun mesajının temelinde ahlak öğretisinin yer aldığını söylemek yanlış olmayacaktır.² Zira gerek eskatolojik ve siyasal çağrışım yapan Tanrı’nın Krallığı söylemi ve gerekse Musa hukuku konusundaki bütün söylemleri ahlak ve ahlaksızlık temelli söylemlerdir. Örneğin Ferisilerin kendi kafalarına göre Tevrat’ın hükümlerini değiştirmeleri keyfi olarak yaptıkları yorumları da bir tür ahlaksızlık olarak gördüğü için eleştirir. Yine Eskatolojik konular yani ahiret ve bu bağlamdaki Tanrı’nın Krallığı söylemi de ahlak merkezli bir söylemdir. İnsanlara ölümü, ahireti, hesap ve cezayı hatırlatarak doğru ve erdemli bir yaşantı sürmeye davet eder. Bu nedenle aslında Hz. İsa’nın mesajını tek bir kelime de toplarsak ona da ahlak diyebiliriz.

Hz. İsa’nın neden ahlak söylemini bir hareket tarzı olarak seçtiğini anlamak için ikinci olarak onun yaşadığı dönemdeki Yahudi toplumuna bakmak gerekiyor. Hz. İsa’nın yaşadığı dönemde miladın başlarında Filistin civarında Ferisiler, Sadukiler, Esseniler, Zealotlar ve Samiriler olarak bilinen büyük Yahudi gruplarının yanı sıra küçük Gnostik, mistik vb. topluluklar bulunmaktadır. Putperest Asurluların soyundan geldiklerine inanılan fakat kendilerini Musa’nın gerçek takipçileri olarak nitelendiren ve ellerindeki Tevrat metnini tek sahih metin olarak kabul eden Samiriler MÖ V. yy.’da ana gövdeden ayrıldığı için İncillerde pek fazla bahsi geçmez. Diğer gruplardan Esseniler,

¹ Örneğin bkz. Markos 10:17-18; Yuhanna5/19; 14:28, 17:3. Diğer taraftan 325 İznik Konsili İsa’nın tanrılığına karşı çıkan Arius ve taraftarlarına karşı toplanmış bir konsil olup sonraki 431 Efes ve 451 Kadıköy konsillerinde de İsa’nın tabiatı meselesinin diyofizit – monofizit konuları bağlamında tartışıldığı bilinmektedir.

İsa ile ilgili tartışmalar için bkz; P. M. Casey, *From Jewish Prophet to Gentile God: The Origins and Developments of New Testament Christology*, Cambridge: James Clark, 1991; E.P. Sanders, *The Historical Figure of Jesus*, London: Penguin Books 1993; Geza Vermes, *Jesus the Jew: A Historian’s Reading of the Gospels*, London: SCM Press, 1973; J.D. Crossan, *The Historical Jesus: The Life of a Mediterranean Peasant*, San Francisco: Harper, 1992; Paula Fredricksen, *From Jesus to Christ*, New Heaven: Yale University Press, 1988; Mahmut Aydın, *İsa Tanrı mı, İnsan mı?* İstanbul: İz Yayıncılık 2002; Richard E. Rubenstein, *İsa Nasıl Tanrı Oldu?*, Çev. Cem Demirkan, İstanbul: Gelenek Yayınları, 1996.

² İsa’nın mesajının ahlak içerikli olduğu konusundaki yaklaşım ve yorumlar için bkz. Georgia Harkness, *Christian Ethics*, New York: Abingdon Press, 1957, Chapter III.

mistik ve asketik bir yaşantıyı öne çıkarmış bir topluluk olmakla birlikte diğer Yahudi gruplarla din anlayışları nedeniyle çatışma halindedirler. Ferisiler Yahudiliği şeriat/hukuk/yasa merkezli olarak anlayan, katı şekilde kuralları uygulamaya çalışan, Tanah'ın tamamını, Rabbilerin şeri konulardaki yorum, açıklama ve tefsirlerini bir otorite olarak kabul eden bir topluluktur. Ahiret hayatını, onu imani bir mesele olarak kabul etmeyi savunmalarına karşın, Rabbilerin otoritesini öne çıkardıkları ve "aşırı yorum" olarak nitelenecek tarzda yorumlara başvurdukları için Hz. İsa ile en fazla çatışan topluluk onlardır. Hz. İsa'da İncillerde bu topluluğu özellikle onların bağlı olduklarını iddia ettikleri Musa şeriatına gerçekte bağlı olmadıklarını öne sürerek karşı çıkar.

Sadukiler, Tora (Tevrat) dışında yazılı ya da sözlü başka bir metnin otoritesini tanımayan bir topluluktur. Rabbilerin yorumlarıyla Yasa'yı (fikhı) gereksiz görürler. Ahiretin varlığı, meleklerle iman gibi hususları kabul etmemelerine karşın tapınakta siyasal olarak güçlü olan bir topluluktur. Yahudi aristokrasini oluşturan Sadukiler, Romalı yöneticilerle iyi geçinir kendi yoksul halklarına karşı da acımasız davranırlardı. Bu yüzden halkın sevmediği bu insanlar özellikle yoksullara karşı hukuki müeyyedileri uygulama konusunda Ferisilerden geri kalmıyorlardı. Zelotlar ise en önemli amacı bağımsız bir Yahudi devleti kurmak olan, geleneğe sahip çıkan, dönemleri itibarıyla Yahudi milliyetçileri olarak nitelenebilecek bir topluluktur.³ Mesih beklentisi, dini kurallara bağlılık gibi konularda Ferisilerle aynı düşüncelere sahiptiler. Romalı yöneticileri kabul etmek, onları vergi vermeyi Tanrı'yı inkar olarak değerlendiriyorlardı. Onlara göre tek yönetici yüce tanrı Yahve'dir. İsa (a.s.)'ın öğretisini tüm bu toplulukların söylemlerine karşıt olarak ortaya koyduğunu ve bu yüzden Yahudi toplumunun önemli bir kısmıyla çatışma halinde olduğu görülüyor. Ancak özellikle Ferisiler (onlarla birlikte Zelotlar) ve Sadukiler ve onların din anlayışlarına bütünüyle karşı çıkmaktadır. İsa, Ferisi ve Sadukileri ikiyüzlülükle, sahtekârlıkla suçlar. Onları gerçeği göremeyen, budalalar ve körler olarak nitelendirir.⁴ Yakınındaki insanları Ferisi ve Sadukilerin öğretilerinden uzak durmaları konusunda uyarır. Bir defasında bir yolculuk esnasında ekmek almayı unutan öğrencilerine "Dikkatli olun, Ferisiler'in ve Sadukiler'in mayasından kaçının!" der. Onlar bu imalı konuşmayı anlamazlar sonra İsa onlara kızarak Ferisilerin ve Sadukilerin mayasından kaçının derken ekmeği kastetmediğini Ferisilerle Sadukilerin öğretilerinden kaçınmalarını kastettiğini söyler.⁵

Yine İsa Ferisi ve Sadukileri riyakar ve içi dışı farklı olmakla eleştirir. Söyledikleri ve anlattıklarıyla eylemleri farklıdır. İşlerine geldiğinde kılı kırk yarararak en ince detayları ortaya

³ İsa'nın özellikle İncillerde yer alan ifadelerinde Esseniler ve Zelotlara ilişkin eleştiri yapmamasından ve onlara karşı nötr bir tavır takınmasından ötürü her iki toplulukla da ilişkili olduğu yönünde iddialar ortaya atılmıştır. Örneğin bk. B. Thiering, *Jesus and the Riddle of the Dead Sea Scrolls: Unlocking the Secrets of His Life Story*, San Francisco: Harper 1993; S.G.F. Brandon, *Jesus and the Zealots: A Study of the Political Factor in Primitive Christianity*, Manchester: Manchester University Press, 1967.

⁴ Matta 15:14, 23:16-19.

⁵ Matta 16:5-12/ Markos 8:14-21.

çıkardıklarını ama işlerine gelmeyince ise büyük bir meseleyi bile görmezden geldiklerini vurgular. Ayrıca merhamet ve sadakat gibi en temel ahlaki ilkeleri bile terk ettikleri eleştirisinde bulunur.⁶

Ahlaki eleştirileri salt sözel kalmamış zaman zaman onun bir devrimci olduğunu iddia edenleri haklı çıkarıncasına eylemlerde de bulunmuştur. Bir defasında Kudüs'teki tapınağa (Süleyman Mabedi) giden İsa, burada ticaret yapan, orayı bir menfaat kapısı haline getirenlere fiili müdahalede bulunur. Alışveriş yapanları kovar, para bozan sarrafların masalarını devirir, güvercin satanların sergilerini bozar ve dua evi olması gereken bir mekanın haydut inine dönüştürüldüğünü söyler.⁷

Bu tarz eylem ve söylemleri nedeniyle kimilerine göre İsa, çağının yoksulu ezen din adamları ve yöneticilerine isyan eden siyasal bir devrimcidir. Gariban bir marangozdur ve hakkında İncillerin dışında tarihi bir kayıttın olmaması da buna dayandırılır. Aristokratların oluşturduğu tarihte yeri yoktur. Onun yoksulları, kimsesizleri savunan söylemini esas alan Reza Aslan, neden onu devrimci olarak kabul ettiğini kitabının girişinde şöyle ifade ediyor: "Bu kitap, tarihteki İsa'yı, Hıristiyanlıktan önceki İsa'yı; iki bin yıl önce, Celile kırsalında dolaşmış, Tanrı'nın Krallığı'nı kurma hedefiyle, idealist bir hareket için yandaş toplamış ancak Kudüs'e girişi ve Tapınakta yaptığı gözü kara saldırının ardından misyonu başarısız olmuş, Roma tarafından isyan suçu ile tutuklanıp, idam edilmiş, siyasi bilince sahip devrimci Yahudi'yi mümkün olduğu ölçüde yeniden ortaya çıkarma çabasıdır."⁸ Bir ölçüde Reza Aslan haklıdır. Zira İsa'nın söylemlerinde yoksulluk vurgusu önemli bir yer tutar. Zenginlere Tanrı'nın Krallığında yer olmadığını söyler: "...devenin iğne deliğinden geçmesi, zenginin Tanrı Egemenliğine girmesinden daha kolaydır."⁹

Diğer taraftan İsa'nın mal mülk ve servet sahibi olanları eleştirdiği ve aynı anda iki efendiye birden kulluk yapılamayacağını, hem Tanrı'ya hem de paraya kulluğun yapılamayacağını ve birini tercih etmek gerektiği ve bunun için de Tanrı'yı seçerek servetten uzaklaşmak gerektiğini ifade ettiği görülmektedir.¹⁰ Nitekim 12-13. yy.'da Assisili Francis, İsa'nın yoksullarla ilgili bu tarz söyleminden aşırı etkilenecek, paraya kulluk yerine Tanrı'ya kulluğu tercih edecek ve her türlü maddi zenginlikten soyutlanarak yoksulluk mistisizmini geliştirecektir. Fakirlik kavramına o kadar kutsiyet izafe eder ki Tanrı'yı bile geliştirdiği "Bayan Fakirlik" metaforu bağlamında anlama ve anlamlandırma yoluna gidecektir. Lakin Assisili Francis bu devrimi siyasal bir devrim olmaktan çok mistik – sosyal bir devrim olarak algılar. Bütün bunlarla birlikte İsa'nın mesajına –eldeki mevcut metinler ölçüsünde– bakıldığında aslında bir ahlak devrimcisi olduğunu söylemek daha anlamlı olacaktır.¹¹ Siyasal, politik ve Yahudi din adamlarını rahatsız edecek, onların otoritelerini sarsacak bir dini söylemi olduğu açık

⁶ Matta 23:1-34; Luka 11:39-51; Markos 12:38-40.

⁷ Markos 11:15-17; Matta21:12-13; Luka 20:45-46.

⁸ Reza Aslan, *Zealot: The Life and Times of Jesus of Nazareth*, New York: Random House, 2013.

⁹ Luka 18:25.

¹⁰ Bk. Luka 16:10-13.

¹¹ Bk. Cengiz Batuk, *Assisili Francis ve Hıristiyan Mistisizmi*, İstanbul: İz Yayıncılık 2012, ss.167-199.

fakat tüm bu söylemlerin üzerinde yükseldiği ana husus ahlaktır. Zira İsrailoğullarının köyelerine gönderdiği davetçilerine sürekli ahlaklı olmalarını öğütleyecektir:

“Size şunu söyleyeyim: doğruluğunuz din bilginleriyle Ferisilerinkini kat kat aşmadıkça, Göklerin Egemenliğine asla giremezsiniz!”¹²

İsa'nın ahlak konusundaki bu vurguları ve hem takipçilerini hem de karşındakileri temel ahlaki ilkelere uymaya daveti, onun bir pasifist olduğu anlamına gelmemeli. Doğrudan şiddet yanlısı olmamakla birlikte her şeye sessiz kalmayı düzene ayak uydurmayı savunan bir yapısı da söz konusu değildir. Sadece farklı bir yol ve yöntem takip eder. İsa, ahlakı genelde anlaşılardan farklı yorumlar. Ahlak genellikle var olan geleneksel düzenin sonraki kuşaklara aktarılması, toplumsal düzen ve barışın sürekliliğinin sağlanması için gerekli olan bir şey olarak kabul edilir. Buna göre genç kuşaklar kutsal metinlere, dini otoritelere, büyüklere, geleneksel değerlere saygı gösterip, milletini, insanları sevmek anlamındaki temel ahlaki değerleri öğrenirse toplumsal devamlılığın sağlanacağı düşünülür.

Bu yüzden hemen hemen bütün toplumlar kendi geleneksel yapılarıyla uyumlu ahlaki ilkeleri gençlere benimsetmekle ilgilenir. Oysa İsa, ahlakı varolan düzene, Ferisi ve Sadukiler oluşturduğu kutsal metin ve gelenek üzerine inşa edilmiş olan bir düzene, karşı koymak için kullanır. Hem takipçisi hem de karşıtı olan insanları ahlaklı olmaya çağırdığında amacı var olan düzenin sürekliliğinden çok kokuşmuş bir sistemin arındırılmasıdır. Ona göre bu arınma süreci ancak ahlak temelinde buluştuğunda gerçekleşecektir. Ferisi ve Sadukiler, toplumun elit ya da aristokrat kesimlerini yani zengin ve din adamlarını esas alan bir yapı oluşturup avami kesimleri dikkate almadıkları gibi hem ekonomik hem de inanç açısından bu kesimleri sömürmektedirler. Bu yüzden İsa ahlaki söylemlerinin tümünü özellikle bu kesim üzerine inşa eder ve onların hakkını savunmanın en önemli görevi olduğunu söyler:

“Rab’bin Ruhu üzerimdedir.
Çünkü O beni yoksullara Müjde’yi iletmek için meshetti.
Tutsaklara serbest bırakılacaklarını,
Körlere gözlerinin açılacağını duyurmak için,
Ezilenleri özgürlüğe kavuşturmak
Ve Rab’bin lütuf yılını ilan etmek için
Beni gönderdi.”¹³

Lakin İsa'nın söylemi her ne kadar bir isyanı içinde barındırsa da bu isyan anarşist bir isyan değildir. Daha çok Nurettin Topçu'nun “İsyan Ahlakı” diye fomüle ettiği türden bir ahlak isyanı ya da ahlaki bir isyandır.¹⁴

¹² Matta 5:20

¹³ Luka 4:18-19.

¹⁴ Topçu isyan ahlakını şöyle ifade ediyor: “Bizim isyanımız anarşi değildir; ebedî ve âlemsümul merhamet nizamına bağlıdır. Onda, gayesi olan ve kendisine ihtirasla çevrilmiş bulunduğu namütenahi kuvvete itaat vardır. Bu itaat, en

3. Temel Ahlaki İlkelere Vurgusu

Samimiyet ve İç Temizlik

İsa, insanın fiziki kirliliğinden iç kirliliğinin daha önemli olduğuna vurgu yapar. Bir defasında Ferisi ve Saduki ileri gelenlerle birlikte buldukları bir mecliste İsa'nın etrafındakilerden bazıları ellerini yıkamadan sofraya otururlar. Oysa Ferisiler murdarlık konusunda katı kurallara sahiptirler ve onlara göre bir Yahudi ellerini yıkamadan yemeğe başlayamaz ve kap-kacağı nasıl yıkaması gerektiğiyle ilgili kurallara tam olarak uymak zorundadır. Bunun üzerine Ferisiler, öğrencilerin neden ellerini yıkamayı atalarının geleneğini terk ettiklerini ve neden murdar ellerle yemek yediklerini sorarlar. İsa'nın cevabı son derece serttir. Öğretilenlerin Tanrı'nın kuralları değil, insan kuralları olduğunu söyler. Tanrı'nın hükümlerini kendi arzuları doğrultusunda bozduklarını ve ortaya koydukları geleneğin tamamen kendi uydurdıkları bir din olduğunu ifade eder ve açıklama sadedinde bir örnek verir:

«Kendi geleneğinizi sürdürmek için Tanrı buyruğunu bir kenara itmeyi ne de güzel beceriyorsunuz! Musa, 'Annene babana saygı göster' ve, 'Annesine ya da babasına söven mutlaka ölümle cezalandırılın' diye buyurmuştu. Ama siz, 'Eğer bir adam annesine ya da babasına, benden alacağın tüm maddi yardım kurbandır, yani Tanrı'ya adanmıştır derse, artık annesi ya da babası için bir şey yapmasına izin yok' diyorsunuz. Böylece kuşaktan kuşağa aktardığınız geleneklerle Tanrı'nın sözünü geçersiz kılıyorsunuz. Buna benzer daha birçok şey yapıyorsunuz.»

Bu eleştirilerinin sonrasında halka hitaben yaptığı konuşmasında dışarıdan giren şeylerin insanı kirletmeyeceğini söyler. "İnsanın dışında olup içine giren hiçbir şey onu kirletmez. İnsanı kirleten, insanın içinden çıkmıştır." der. Halk bunu tam olarak anlamayınca da açıklamak durumunda kalır ve "İnsanı kirleten, insanın içinden çıkmıştır. Çünkü kötü düşünceler, cinsel ahlaksızlık, hırsızlık, cinayet, zina, açgözlülük, kötülük, hile, sefahat, kıskançlık, iftira, kibir ve akılsızlık içten, insanın yüreğinden kaynaklanır. Bu kötülüklerin hepsi içten kaynaklanır ve insanı kirletir."¹⁵

Böylelikle İsa şekilsel olarak yapılan bir takım davranışlar yerine içten ve samimi olarak ahlaklı ve erdemli olmaktan söz ederek neredeyse bütün ahlaksızlıkları tek tek sayar. Ona göre sorun insanın iradesine sahip olup ahlaklı olmasıyla çözülecektir. Ahlaksız olan bir adam ya da diğer bir ifadeyle açgözlü, hilekâr, kibirli, kıskanç ya da zinakâr bir adam geleneksel dinin ona dayattığı şekilsel dindarlığa bütünüyle bağlı kalsa ne olur? İsa bunun hiçbir işe yaramadığı mesajını vermeye çalışır.

mükemmel teslimiyettir. Her isyanda bu manada hem de bir itaat vardır denebilir. Başka terimlerle her isyan hareketinde sanki bir anarşist ve bir uysal bulunmaktadır. İsyandaki anarşist, insanda âlemşümül mesuliyet haline gelen merhametin hareketinde barınıyor. İsyandaki uysal ise bizdeki bin türlü esaretten sıyrılarak mesuliyet şeklinde gözüken ilâhî iradeye sükûn ile teslim olan benliğin sevimli simasında barınıyor. Allah'a iştirakimiz, bizdeki bu anarşistle bu uysalın birleşmesiyle hakikat olmaktadır. Ahlâkî vasfını taşıyan her hareket, bizim tarafımızdan bir anarşizm hareketidir, ilâhî irade karşısında ise bir itaattir" Nurettin Topçu, *İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi*, İstanbul: Dergâh Yayınları 1998, s.73; Ayrıca bk. N. Topçu, *İsyan Ahlakı*, İstanbul: Dergâh Yayınları 1998, ss.205-209.

¹⁵ Markos 7:1-23; Matta 15:1-20.

Luka incilindeki bir pasajda iyi insanın yüreğindeki iyilik haznesinden iyilik, kötü insanın da yüreğindeki kötülük hazinesinden kötülük çıkaracağını, insanın ağzının ise yüreğinden taşanı söyleyecektir.¹⁶ Ağızdan çıkan sözler içeriği yansıtmaktadır. Kötü sözler söyleyen bir insanın iç dünyasının iyi olduğu düşünülemez.

Diğer taraftan dini aristokrasinin sıradan insanları kontrol altında tutmak ve onları ezmek için oluşturduğu şekilsel kurallara itiraz ederek asıl önemli olan insanın samimi olarak yaptığı davranışlar olduğunu ifade eder. Oysa İsa yukarıdaki pasajda ifade ettiği üzere yoksullarla, kimsesizlerle, sosyetik kuralları bilmeyen insanlarla yani ayaktakımıyla beraberdir. Bu insanların dini görgü kurallarını bilmeleri beklenemez.

Sevgi.

Bütün bunların yanı sıra İsa'nın genelde öğretisinin özelde ise ahlak öğretisinin dayandığı en temel prensibin sevgi olduğunda kuşku yoktur.¹⁷ Bu nedenle bazı Hıristiyan teologlar, İsa'nın vazettiği iki ahlaki prensip olduğunu ve bu iki şeyin Hıristiyanlığın temel ahlaki prensiplerini oluşturduğunu onlar varken de başka şeye gerek olmadığını ifade ederler.¹⁸ Bu iki temel prensip "Tanrı'yı ve insanları (İsa'nın ifadesiyle komşuyu sevmektir.)" Aslında zaman zaman ifade edildiği gibi tek bir prensip o da sevgi de denebilir. "Buyrukların en önemlisi şudur: Dinle, ey İsrail! Tanrımız Rab tek Rab'dir. Tanrın Rab'bi bütün yüreğinle, bütün canınla, bütün aklınla ve bütün gücünle seveceksin.' İkincisi de şudur: 'Komşunu kendin gibi seveceksin.' Bunlardan daha büyük buyruk yoktur."¹⁹

Sevgiyi ahlak öğretisinin merkezine yerleştiren ve adeta Tanrı'yı ve insanları gerçek anlamda seven bir insanın elinden kötülük sadır olamayacağını ifade etmektedir. Yine bu meyanda "İnsanların size nasıl davranmasını istiyorsanız, siz de onlara öyle davranın."²⁰ diyerek en temel prensiplerden birisini ortaya koyacaktır.

Düşmanlarınızı Sevin

İnsanlar daha çok kendilerine yakın buldukları dost ve arkadaş olarak gördükleri kişileri severler. Oysa İsa bununla yetinmeyi doğru bulmaz. Ona göre sevgi sınırsız olmalı ve insan düşmanını bile sevmelidir: "...beni dinleyen sizlere şunu söylüyorum: Düşmanlarınızı sevin, sizden nefret edenlere iyilik yapın, size lanet edenler için iyilik dileyin, size hakaret edenler için dua edin."²¹ Düşmanı bile sevmek, Yunus Emre'nin

"Dervîş gönülsüz gerekdür sögene dilsüz gerekdür

¹⁶ Luka 6:45.

¹⁷ Bk. Şinasi Gündüz, *Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2001, s.177.

¹⁸ Bk. Shivesh Chandra Thakur, *Christian and Hindu Ethics*, London: George Allen and Unwin Ltd. 1969, s.134.

¹⁹ Markos 12:29-31; Sevginin İsa'nın ahlak öğretisinin en temel buyruğu olarak kabul edilir: bk. David Gooding and John Lennox, *The Bible and Ethics*, N. Ireland: The Myrtlefield Trust 2011, ss.80-90.

²⁰ Matta 7:12.

²¹ Luka 6:27-28.

Dögene elsüz gerekdür halka berâber gerekmez²²

[Dövene elsiz gerek / Sövene dilsiz gerek /

Sen derviş olamazsın.. / Derviş gönülsüz gerek]

dizelerinde dile getirdiği gibi olmak anlamına gelir. Bu dervişane tutum, bir yönden tam anlamıyla bir pasifizm gibi durmakta ve İsa'nın söylemleri arasında en çok eleştiri alan söylemidir. Zira bu sözlerin devamında İsa, "Bir yanağınıza vurana öbür yanağınızı da çevirin. Abanızı alandan mintanınızı da esirgemeyin. Sizden bir şey dileyen herkese verin, malınızı alandan onu geri istemeyin."²³ der. Yani sadece pasif bir duruşu değil hiçbir şekilde kendini savunmama durumudur. Literal olarak bakıldığında son derece sorunludur. Lakin diğer ifadeleriyle bütün olarak değerlendirmek gerekiyor. Şiddete başvurmaksızın zalim olmak yerine mazlum kalmayı yeğleyen bir tutumdur:

"Eğer yalnız sizi sevenleri severseniz, bu size ne övgü kazandırır? Günahkârlar bile kendilerini sevenleri sever. Size iyilik yapanlara iyilik yaparsanız, bu size ne övgü kazandırır? Günahkârlar bile böyle yapar. Geri alacağınızı umduğunuz kişilere ödünç verirseniz, bu size ne övgü kazandırır? Günahkârlar bile verdiklerini geri almak koşuluyla günahkârlara ödünç verirler. Ama siz düşmanlarınızı sevin, iyilik yapın, hiçbir karşılık beklemeden ödünç verin. Alacağınız ödül büyük olacak, Yüceler Yücesi'nin oğulları olacaksınız."²⁴

İsa'ya düşman ya da öteki olarak görülen herkes merhameti hak eder. Zira ona göre Tanrı en başta hiç kimseyi ayırmaksızın bütün kullarına merhamet göstermekte ve herkesi rızıklandırmaktadır. Rahmeti ve bereketi geniş olan Tanrı yağmurunu sadece iyilere yağdırıp, güneşten yalnızca onların istifade etmesini sağlamaz. Herkesi nimetlerinden yararlandırır.²⁵ Bu noktada mademki gökteki Baba'nın oğulları olmaya talipsiniz o halde onun gibi olup herkesi kuşatacak bir tavır sergilemeniz gerekir diye ifade eder. Bu şekilde sevgiyle yaklaşıldığı takdirde adeta en sert insanın bile yumuşayacağını, en öfkelinin bile sakinleşeceğini, en zalimin bile zulmünü durduracağını düşünür. Lakin pratikte bu her zaman da böyle olmaz. Nitekim karşı taraf bazen bu tarz yaklaşımları acizlik olarak değerlendirebilir. O zamanda kötü davranışın dozu artarak devam edebilir. İsa, böyle olmayacağını umut etmektedir. O yüzden de kıyas.hakkından vazgeçmekten, "göze göz, dişe diş" demekten vazgeçmek gerektiğini söyler.²⁶

Başkasını Yargılamak

En önemli ahlaki hususlardan bir tanesi de başkasının kusurunu, ayıbını bulmaya çalışmak ve onun dedikodusunu yapmaktır. Bunun yerine insanların hatalarını düzeltmeye, eksiklerini gidermeye çalışmak, onları yermek ya da ayıplamak yerine iyiye ve güzele yönlendirmek daha doğru bir davranış

²² Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı*, s.87.

²³ Luka 6:29-30; Matta 5:39-42.

²⁴ Luka 6:32-35; Matta 5:43-48.

²⁵ Matta 5:45.

²⁶ Matta 5:38-39.

Luka incilindeki bir pasajda iyi insanın yüreğindeki iyilik haznesinden iyilik, kötü insanın da yüreğindeki kötülük hazinesinden kötülük çıkaracağını, insanın ağzının ise yüreğinden taşanı söyleyecektir.¹⁶ Ağızdan çıkan sözler içeriği yansıtmaktadır. Kötü sözler söyleyen bir insanın iç dünyasının iyi olduğu düşünülemez.

Diğer taraftan dini aristokrasinin sıradan insanları kontrol altında tutmak ve onları ezmek için oluşturduğu şekilsel kurallara itiraz ederek asıl önemli olan insanın samimi olarak yaptığı davranışlar olduğunu ifade eder. Oysa İsa yukarıdaki pasajda ifade ettiği üzere yoksullarla, kimsesizlerle, sosyetik kuralları bilmeyen insanlarla yani ayaktakımıyla beraberdir. Bu insanların dini görgü kurallarını bilmeleri beklenemez.

Sevgi

Bütün bunların yanı sıra İsa'nın genelde öğretisinin özelde ise ahlak öğretisinin dayandığı en temel prensibin sevgi olduğunda kuşku yoktur.¹⁷ Bu nedenle bazı Hıristiyan teologlar, İsa'nın vazettiği iki ahlaki prensip olduğunu ve bu iki şeyin Hıristiyanlığın temel ahlaki prensiplerini oluşturduğunu onlar varken de başka şeye gerek olmadığını ifade ederler.¹⁸ Bu iki temel prensip "Tanrı'yı ve insanları (İsa'nın ifadesiyle komşuyu sevmektir.)" Aslında zaman zaman ifade edildiği gibi tek bir prensip o da sevgi de denebilir. "Buyrukların en önemlisi şudur: Dinle, ey İsrail! Tanrımız Rab tek Rab'dir. Tanrın Rab'bi bütün yüreğinle, bütün canınla, bütün aklınla ve bütün gücünle seveceksin.' İkincisi de şudur: 'Komşunu kendin gibi seveceksin.' Bunlardan daha büyük buyruk yoktur."¹⁹

Sevgiyi ahlak öğretisinin merkezine yerleştiren ve adeta Tanrı'yı ve insanları gerçek anlamda seven bir insanın elinden kötülük sadır olamayacağını ifade etmektedir. Yine bu meyanda "İnsanların size nasıl davranmasını istiyorsanız, siz de onlara öyle davranın."²⁰ diyerek en temel prensiplerden birisini ortaya koyacaktır.

Düşmanlarınızı Sevin

İnsanlar daha çok kendilerine yakın buldukları dost ve arkadaş olarak gördükleri kişileri severler. Oysa İsa bununla yetinmeyi doğru bulmaz. Ona göre sevgi sınırsız olmalı ve insan düşmanını bile sevmelidir: "...beni dinleyen sizlere şunu söylüyorum: Düşmanlarınızı sevin, sizden nefret edenlere iyilik yapın, size lanet edenler için iyilik dileyin, size hakaret edenler için dua edin."²¹ Düşmanı bile sevmek, Yunus Emre'nin

"Dervîş gönülsüz gerekdür sögene dilsüz gerekdür

¹⁶ Luka 6:45.

¹⁷ Bk. Şinasi Gündüz, *Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2001, s.177.

¹⁸ Bk. Shivesh Chandra Thakur, *Christian and Hindu Ethics*, London: George Allen and Unwin Ltd. 1969, s.134.

¹⁹ Markos 12:29-31; Sevginin İsa'nın ahlak öğretisinin en temel buyruğu olarak kabul edilir: bk. David Gooding and John Lennox, *The Bible and Ethics*, N. Ireland: The Myrtlefield Trust 2011, ss.80-90.

²⁰ Matta 7:12.

²¹ Luka 6:27-28.

Dögene elsüz gerekdür halka berâber gerekmez²²

[Dövene elsiz gerek / Sövene dilsiz gerek /

Sen derviş olamazsın.. / Derviş gönülsüz gerek]

dizelerinde dile getirdiği gibi olmak anlamına gelir. Bu dervişane tutum, bir yönden tam anlamıyla bir pasifizm gibi durmakta ve İsa'nın söylemleri arasında en çok eleştiri alan söylemidir. Zira bu sözlerin devamında İsa, "Bir yanağınıza vurana öbür yanağınızı da çevirin. Abanızı alandan mintanınızı da esirgemeyin. Sizden bir şey dileyen herkese verin, malınızı alandan onu geri istemeyin."²³ der. Yani sadece pasif bir duruşu değil hiçbir şekilde kendini savunmama durumudur. Literal olarak bakıldığında son derece sorunludur. Lakin diğer ifadeleriyle bütün olarak değerlendirmek gerekiyor. Şiddete başvurmaksızın zalim olmak yerine mazlum kalmayı yeğleyen bir tutumdur:

"Eğer yalnız sizi sevenleri severseniz, bu size ne övgü kazandırır? Günahkârlar bile kendilerini sevenleri sever. Size iyilik yapanlara iyilik yaparsanız, bu size ne övgü kazandırır? Günahkârlar bile böyle yapar. Geri alacağınızı umduğunuz kişilere ödünç verirseniz, bu size ne övgü kazandırır? Günahkârlar bile verdiklerini geri almak koşuluyla günahkârlara ödünç verirler. Ama siz düşmanlarınızı sevin, iyilik yapın, hiçbir karşılık beklemeden ödünç verin. Alacağınız ödül büyük olacak, Yüceler Yücesi'nin oğulları olacaksınız."²⁴

İsa'ya düşman ya da öteki olarak görülen herkes merhameti hak eder. Zira ona göre Tanrı en başta hiç kimseyi ayırmaksızın bütün kullarına merhamet göstermekte ve herkesi rızıklandırmaktadır. Rahmeti ve bereketi geniş olan Tanrı yağmurunu sadece iyilere yağdırıp, güneşten yalnızca onların istifade etmesini sağlamaz. Herkesi nimetlerinden yararlandırır.²⁵ Bu noktada mademki gökteki Baba'nın oğulları olmaya talipsiniz o halde onun gibi olup herkesi kuşatacak bir tavır sergilemeniz gerekir diye ifade eder. Bu şekilde sevgiyle yaklaşıldığı takdirde adeta en sert insanın bile yumuşayacağını, en öfkelinin bile sakinleşeceğini, en zalimin bile zulmünü durduracağını düşünür. Lakin pratikte bu her zaman da böyle olmaz. Nitekim karşı taraf bazen bu tarz yaklaşımları acizlik olarak değerlendirebilir. O zamanda kötü davranışın dozu artarak devam edebilir. İsa, böyle olmayacağını umut etmektedir. O yüzden de kıyas hakkında vazgeçmekten, "göze göz, dişe diş" demekten vazgeçmek gerektiğini söyler.²⁶

Başkasını Yargılamak

En önemli ahlaki hususlardan bir tanesi de başkasının kusurunu, ayıbını bulmaya çalışmak ve onun dedikodusunu yapmaktır. Bunun yerine insanların hatalarını düzeltmeye, eksiklerini gidermeye çalışmak, onları yermek ya da ayıplamak yerine iyiye ve güzele yönlendirmek daha doğru bir davranış

²² Mustafa Tatçı, *Yumus Emre Divanı*, s.87.

²³ Luka 6:29-30; Matta 5:39-42.

²⁴ Luka 6:32-35; Matta 5:43-48.

²⁵ Matta 5:45.

²⁶ Matta 5:38-39.

olacaktır. Bu yüzden İsa, “başkasını yargılamayın, siz de yargılanmazsınız.” der. Suçlu çıkarmayın, suçlu çıkarılmazsınız. Başkasını bağışlayın siz de bağışlanırsınız.” Az miktarda iyilik yapanın mutlaka misliyle karşılığını göreceğini ifade eder: “Verin size de verilecektir.” Herkese başkasının kusurunu görmek daha kolay gelir. İsa, kişinin kardeşinin gözündeki çöpü değil önce kendi gözündeki merteği görmesi gerektiğini hatırlatır: “Önce kendi gözündeki merteği çıkar, o zaman kardeşinin gözündeki çöpü çıkarmak için daha iyi görürsün.”²⁷

Bir insanın hayatı söz konusu olduğunda Şabat kuralını ihlal ettiği için kendisini eleştirenlere: “Kutsal Yasa’ya göre Şabat Günü iyilik yapmak mı doğru, kötülük yapmak mı? Can kurtarmak mı doğru, öldürmek mi?”²⁸ diyerek insan hayatını kurtarmanın daha doğru ve ahlaki bir davranış olacağını ifade eder.

Dağ Vaazı: Tuz ve Işık

Dağ Vaazı²⁹ diye bilinen İsa’nı meşhur vaazı onun ahlak öğretisi konusundaki bir manifestosu sayılabilecek bir değere haizdir. Her ne kadar diğer İncil metinlerinde yukarıda örneklerini verdiğimiz tarzda bir kısım ifadeler yer alıyor olsa da Dağ vaazı liste halinde bu ilkeleri sıralamaktadır. Temelde Dağ Vaazı’nda insanları kardeşliğe, barışa ve dostluğa çağırmaktadır. Matta İncilinde yer alan bu hadiseye göre İsa, insanlardan bunalınca dağa çıkar ve peşinden gelen öğrencilerini görünce bir konuşma yapar ve bütün ahlaki ilkeleri sıralar:

“Ne mutlu *yumuşak huylu* olanlara! Çünkü onlar yeryüzünü miras alacaklar.
Ne mutlu *doğruluğa* acıkıp susayanlara! Çünkü onlar doyurulacaklar.
Ne mutlu *merhametli* olanlara! Çünkü onlar merhamet bulacaklar.
Ne mutlu *yüreği temiz* olanlara! Çünkü onlar Tanrı’yı görecekler.
Ne mutlu *barışı* sağlayanlara! Çünkü onlara Tanrı oğulları denecek.
Ne mutlu *doğruluk uğruna zulüm görenlere!* Çünkü Göklerin Egemenliği onlarındır.”³⁰

Bu konuşma da “*Tuz ve Işık*” metaforunu kullanır. Yeryüzünün tuzu sizsiniz der takipçilerine ama tuz, tuz olma niteliğini yitirirse ayakaltında çiğnenmekten başka bir işe yaramaz der.³¹ Onlardan istediği ışık olmaları, dünyayı aydınlatmalarıdır. Onlardan tuz olmalarını ister. Zira tuz bir tatlandırıcı olmaktan çok birçok gıdanın ya da ürünün bozulmasını, kokmasını engelleyen bir maddedir. İsa’da takipçilerinden toplumun kokuşmuşluğuna son verecek tuz ve ışık olmalarını ister. Lakin tuz da bozulabilir ve kokabilir. Şayet siz de Ferisiler gibi Sadukiler gibi bozulursanız, gayri ahlaki yollara, mecralara saparsanız o takdirde tuz olma, yani koruyucu olma özelliğinizi kaybetmiş olursunuz ve kumdan, topraktan bir farkınız kalmaz. O zaman ayaklar altında ezileceklerinden söz eder.

²⁷ Luka 6:37-42.

²⁸ Luka 6:9.

²⁹ Matta 5:1-48.

³⁰ Matta 5:5-10.

³¹ Matta 5:13-16.

Kutsal Yasaya Bağlılık

İsa'nın Ferisi ve Sadukiler karşı karşıya gelmesine neden olan en önemli hususların başında bu iki topluluğun kutsal yasa konusundaki tutumları gelmektedir. İsa, onların Tora hükümleri (yasa) konusunda gayri ahlaki bir tutum sergilediklerini düşünür. Bu yüzden zaman zaman bazı hükümleri hoyratça değiştirmelerine ya da işlerine geldiği şekilde uygulamalarına karşı çıkar. Bu ise İsa'yı Musa hukukunu reddeden bir adam durumuna düşürür. Bu yüzden ısrarla Kutsal Yasa'ya karşı olmadığını, onu ya da peygamberlerin sözlerini geçersiz kılmak için gelmediğini tam tersine onu tamamlamak için geldiğini ifade eder. Bu hükümlerde herhangi bir değişikliğin olmayacağını lakin bu hükümleri her kim çiğnerse bu kişilerin tanrı'nın krallığına giremeyeceklerini özellikle vurgular.³²

Öfke ve Cinayet

Konuşmasında Tevrat'ın on emrinden birisi olan "Adam öldürmeyeceksin"e atıfta bulunur ve derki ben öldürmeyeceksiniz değil öfkelenmeyeceksiniz diyorum. Aşağılayıcı, kırıcı söz söylemeyi, insanları kırmayı yasakladığını söyler. Kul hakkına riayet etmeyi ve şayet birinin hakkı üzerinde kalmışsa helallik almadan kurbanını bile sunmaması gerektiğini ifade eder.³³

"Atalarımıza, 'Adam öldürmeyeceksin. Öldüren yargılanacak' dediğini duydunuz. Ama ben size diyorum ki, kardeşine öfkelenen herkes yargılanacaktır. Kim kardeşine aşağılayıcı bir söz söylese, Yüksek Kurul'da yargılanacaktır. Kim kardeşine ahmak derse, cehennem ateşini hak edecektir. Bu yüzden, sunakta adak sunarken kardeşinin sana karşı bir şikâyeti olduğunu anımsarsan, adağını orada, sunağın önünde bırak, git önce kardeşinle barış; sonra gelip adağını sun. Senden davacı olanla daha yoldayken çabucak anlaş. Yoksa o seni yargıca, yargıç da gardiyana teslim edebilir; sonunda da hapse atılabilirsin. Sana doğrusunu söyleyeyim, borcunun son kuruşunu ödmeden oradan asla çıkamazsın."³⁴

Zina ve Boşanma

Genel olarak dünya dinlerin hemen hepsinin olumsuz bir ahlaki davranış olarak gördüğü, toplumu ve kişileri ifsat eden bir ahlaksızlık olarak nitelendirdikleri zina konusunda da sert ifadelerde bulunur. Yine On emire atıfta bulunarak "Zina etmeyeceksin" dedi der. Yani herkes bu emre uymakla mükellef ama ben size bunun bir fazlasını söylüyorum diyecektir. İsa'ya göre bir kadına şehvetle bakmak zina etmek anlamına gelecektir. Dolayısıyla karşı cinse şehvetle bakmanın bile kötü bir davranış olduğunu beyan eder:

³² Matta 5:17-20.

³³ Matta 5:21-26.

³⁴ Matta 5:21-26.

“Ama ben size diyorum ki, bir kadına şehvetle bakán her adam, yüreğinde o kadınla zina etmiş olur. Eğer sağ gözün günah işlemene neden olursa, onu çıkar at. Çünkü vücudunun bir üyesinin yok olması, bütün vücudunun cehenneme atılmasından iyidir. Eğer sağ elin günah işlemene neden olursa, onu kes at. Çünkü vücudunun bir üyesinin yok olması, bütün vücudunun cehenneme gitmesinden iyidir.”³⁵

İsa bir tarafta günah ve gayri ahlaki davranışlar konusunda bu kadar sert bir tutum takınacak diğer taraftan ise zinakar bir kadına suçunun cezasının uygulanmasını engelleyecek. Bu çelişkili bir durum arz etmektedir. Yuhanna İncilinde anlatılan bir anekdotta İsa bir sabah erkenden Süleyman Mabedin’e gider. Her zaman olduğu gibi kendilerine sohbet etmesi için etrafına insanlar toplanır. Tam bu esnada bir grup Ferisi ile birlikte Rabbiler (din adamları) gelir. Yanlarında zina ederken yakalanmış bir kadın vardır. Ne gariptir ki zina iki kişilik bir eylem olmasına karşın onlar zani olarak sadece kadını yakalayıp getirmişlerdir. Metinde erkek tarafından hiç söz edilmemekte ve sanki kadın bu işi tek başına yapmaktaymışçasına sadece onun cezalandırılması istenmektedir.

Rabbiler, Musa yasaları gereğince kadının recm edilmesi gerektiğini ama bu konuda nihai hükmü onun vermesini yani kadını yargılamasını isterler. Kadının recmine dair hüküm vermek ya da bu hükme karşı çıkarak Musa hukukunda recm diye bir cezanın olmadığını söylemek tam da onların yapmasını istediği şeydir. Her iki durumda da kazanan onlar olacaktır. İsa, Musa hukuku ve Tevrat’ın açık hükümleri konusundaki tavrını yasada bir değişiklik ya da eksiklik olamayacağını söyleyerek zaten ifade etmiştir. Ancak getiriliş şeklinden gariban birisi olduğu belli olan ve belki de suçsuz yere cezalandırılacak bir kişi karşısında vardır. Bu gerçek bir yargılama olsa olayın diğer failinin de orada olması ya da onun akıbeti konusunda bir açıklama yapmaları gerekirdi. Nitekim Tevrat’ta yer alan hükümlere zina eden kadın ve erkek –şayet her ikisi de bekâr değılseler- birlikte öldürülürler.³⁶ Fakat hükümler çoğu zaman erkeklerin lehine olmak üzere uygulanıyordu ve bekâr olan bir erkeğin rıza dâhilinde yaptığı bir ilişki zina kabul edilmiyordu. Onlarla bu tarz bir tartışmaya girmek te doğru bir davranış olmayacaktır. Bu yüzden de İsa, tarihe mal olacak o veciz sözünü söyleyerek karşıdaki aristokrat din adamları ve Ferisileri kendi kendileriyle yüzleşmeye davet eder: “İçinizden kim günahsızsa ilk taşı o atsın.” Recm var ya da yok tartışması yapmıyor. Kadın suçlu ya da suçsuzdur da demiyor. Lakin onları kendilerine bakmaya davet ediyor.³⁷ Yuhanna’nın anlattığına göre bu söz ya da bu çağrı bir anda o kalabalığın dağılmasına neden oluyor. İsa’nın ahlaki bir devrimci olması da tam da buradan kaynaklanıyor. Ahlakı ve dini hükümleri başkalarını hizaya çekmek onları baskı altında tutmak için kullanan –ahlaksız- din/darlara/adamlarına karşı kullanıyor. Öyle ki hiçbirisi o suçlu diyemiyor. Önce kendi masumiyetini ispatlaması gerekecek. Acaba gerçekten masumlar mıydı? İsa

³⁵ Matta 5:27-30.

³⁶ Bk. Tesniye 22:22; Levililer 20:11.

³⁷ Yuhanna 8:6-11.

yukarıda ifade ettiğimiz pasifist duruşunu bu olay bağlamında değerlendirdiğimizde aslında çok daha etkili olduğu görülüyor.³⁸

Ant İçmek

Yalan ya da gerçek olarak Allah'ı şahit tutarak yemin etmenin doğru bir davranış olmadığını ve yemin etmekten uzak durulması gerektiğini belirtir.³⁹ Çok yemin etmek insanın güvenilirliği zedeleyen bir husustur. Bugünkü toplumlarda bile çok yemin eden insanlar çok yalan söyleyenler olarak kabul edilir. İsa'da bu yüzden her ne şekilde yapılırsa yapılsın bütün yeminlerin doğru olmadığını ahlaki bir zaafa işaret ettiğini söyler: 'Evet' iniz evet, 'hayır' ınız hayır olsun. Bundan fazlası Şeytan'dandır.'⁴⁰

Eskatoloji ve Ahlak

İsa'nın öğretisinin eskatoloji olduğu yaklaşan bir son ve tanrısal egemenlik konusunda insanları sürekli ikaz ettiği ve bu öğretilerinin doğrudan ahlak ile bağlantılı olarak ifade ettiğini yukarıda belirtmiştik. Burada bununla ilgili farklı bir örneğe değinmek istiyorum. İsa, bir konuşması esnasında bir öykü ya da bir kıssa anlatır. Dilenci ile yoksul adamın öyküsüdür. İsa'nın anlattığı öyküye Mor, ince keten elbiseler giyen aşırı zengin bir bey vardır. Her gün gününü gün etmekte ve eğlenmektedir. Bir de Lazar isimli bir gariban vardır. Aynı zamanda her tarafı yara bere içinde olan Lazar yürüyemeyecek kadar hastadır. Her gün bu zengin beyin konağının kapısına bırakılır ve zengininin sofrasından kalan atıklar onun önüne konur. O da böylece karnını doyurup ve mutlu olurken köpeklerde onun yaralarını yalarlar. Lazar ve o zengin bey ölür. Zengin adam ölümler diyarında acı çekerken karşıdan geçmekte olan İbrahim peygamber ve Lazar'ı görür. Zengin adam Hz. İbrahim'e seslenerek 'Ey babamız İbrahim, acı bana!' diye seslendi. 'Lazar'ı gönder de parmağının ucunu suya batırıp dilimi serinletsin. Bu alevlerin içinde azap çekiyorum.' der. Hz. İbrahim bunun imkansız olduğunu, Yaşamı boyunca kendisinin iyilikten yeterince pay aldığını, Lazar'ın da kötülükten payına düşeni aldığını dolayısıyla şimdi onun teselli edilmesi gerektiğini ayrıca da cehennemle aralarında bir uçurumun olduğunu söyler. Öykünün bundan sonraki kısmı son derece ibretamizdir. Azap çekmekte olan zengin adam Hz. İbrahim'den Lazar'ı kardeşlerine göndererek uyarmasını talep eder. Hz. İbrahim'se buna gerek yok der. Musa'nın ve diğer peygamberlerin sözleri var, onları dinlesinler yeter der. Adam, onları dinlemeyeceklerini ancak ölümler arasından giden birini dinleyeceklerini söyler. Hz. İbrahim ise ona şu cevabı verir: "Eğer Musa ile peygamberleri dinlemezlerse, ölümler arasından biri dirilse bile ikna olmazlar."⁴¹

³⁸ Bu hadisenin bir diğer önemi de İsa'nın kadına karşı sergilediği olumlu tutumdur. Oysa Hıristiyan gelenek tam tersi bir tutum takınacak ve kadını ikincil plana atacaktırlar. Bu konuda bk. Cengiz Batuk, "İsa Mesih Kadınları da Kurtaracak mı? -Hıristiyanlıkta Kadın Sorununa Genel Bir Bakış-, *Dini Araştırmalar*, 2008, cilt: XI, sayı: 31, ss. 19-48.

³⁹ Matta 5:33-37.

⁴⁰ Matta 5: 37.

⁴¹ Luka 16:19-31.

4. Kur'an'da Hz. İsa ve Ahlak

Kur'an-ı Kerim'e göre İsa (a.s.) resullerin en büyüklerinden olan beş "ülü'l-azm" peygamberden birisidir. Hayatı hakkında çok fazla detay olmamakla birlikte 15 surede ve 93 ayette ondan bahsedilir. Ağırlıklı olarak ise Al-i İmran, Mâide ve Meryem surelerinde doğumunun müjdelenmesi, dünyaya gelişi, mucizeleri, dünyevi hayatının sonu ve yaşanan hadiselerden bahsedilir. Kendisine bir kitap verildiğinden ve mübarek kılındığından söz edilir.⁴² Hayatı, yaptıkları ve ahlaki söylemleri konusunda İncillerdeki kadar detaya yer verilmez. İsrailoğullarına gönderilen bir peygamber olduğu, bir olan Allah'a imana insanları çağırdığı, mesajının özünü tevhidin oluşturduğu, Tevrat'ı tasdik ettiği fakat Tevrat'taki bazı hususları neshettiği ve bunlarla birlikte İsrailoğullarına namazı ve zekatı emrettiği ifade edilir.⁴³ Kur'an'da Hz. İsa, daha çok teolojik tartışmalar bağlamında yer alır. Adeta muhatap kitle olan Hıristiyanların onun tanrılığı hakkındaki iddialarına cevap verilir.⁴⁴ Teolojik konular kadar fazla olmamakla birlikte onun güzel hasletlerine de vurgu yapılır. Annesine karşı hürmetkar⁴⁵, kendisiyle beraber olanların şefkat ve merhamet ehli oldukları⁴⁶ O'nun diğer peygamberle birlikte iyi ve doğru olduğu⁴⁷ da ifade edilir. Bununla birlikte İslam geleneğinde o genel anlamda ahlaki bir önder olarak kabul edilir. Nitekim S. H. Nasr, İbrahim'in inancı, Musa'nın kanunu ve İsa'nın manevi yolu; İslam Peygamberinin ise tüm bu özelliklerin bir sentezini temsil ettiğini söyleyerek onun mesajının daha çok insanların iç dünyalarını arındırmaya dönük olduğunu vurgular.⁴⁸

Ayrıca İncillerde tarihsel İsa'ya izafe edilen ahlaki kuralların üslup farklılıkları olmakla ve doğrudan İsa'yla ilgili olmamakla birlikte, hepsinin Kur'an'da -ufak üslup farkı dışında- aynen zikredildiğine tanık olmaktayız. Ne var ki, İsa'nın "Dağdaki Vaaz"ında olduğu gibi, bu kaideler, Kur'an'da tek bir yerde bir bütün olarak topluca verilmemiş, fakat Mekkî ve Medenî sûrelerde, dağınık bir biçimde ve çok defa her biri bir durum hakkında hüküm olarak gelmiştir.⁴⁹ Bu açıdan genel olarak Hz. İsa'nın ahlaki söylemiyle Kur'an'ın ahlaki söylemi arasında bir uyum olduğu aşikârdır.

Özellikle Tasavvufi metinlerde İsa ve hatta onun eşeğinin çok özel bir yeri vardır. Onun üzerinden pek çok menkıbe ve kıssa anlatılır. Bu tarz eserlerde onun ahlaki ve manevi yönü üzerine daha fazla vurgu vardır. Eşek sırtındaki fakir bir adam olarak İsa metaforu Mevlana gibi bir kısım tasavvuf ehlinin oldukça fazla kullandıkları bir şeydir. Bunlardan bir tanesinde Mevlana Mesnevi'de İsa'nın içinde bulunduğu toplumun olumsuz tavırlarını ve manevi hastalıklarını tenkit ettiğini ve bu noktada olağanüstü bir çaba sarf ettiği lakin gösterdiği çabanın da bir yere kadar mümkün olduğunu,

⁴² Maide 5/75; Meryem 19/30-31.

⁴³ Bk. Al-i İmran 3/49; Nisa 4/ 171; Maide 5/116-117; Al-i İmran 3/50; Maide 5/46; Meryem 19/31.

⁴⁴ Nisa 4/172; Maide 5/117, 75; Meryem 19/30; Zuhuruf 43/59.

⁴⁵ Meryem 19/31.

⁴⁶ Hadid 57/27

⁴⁷ Enam 6/85, 90; Al-i İmran 3/45.

⁴⁸ Seyyid Hüseyin Nasr, *İslam'da Düşünce ve Hayat*, çev. F. Tatlıhoğlu, İstanbul, 1988, s. 302.

⁴⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Fethi Kerim Kazanç, "Tevhîd İnancı ve Evrensel Ahlâk İlişkisi: Hz. İbrâhîm Örneği", *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 9:1 (2011), s.116.

insanın sabrının bir sınırı olduğunu anlattığı hikayesinde İsa ahmaklardan yılarak koşarak onlardan kaçmaya çalışır ve neden kaçtığını soran adamla bu konu üzerine bir diyaloga girer.⁵⁰

5. Sonuç

Ahlak düzeni devam ettirmenin bir aracı mıdır? Eğer salt böyle ise şeyler geliştirmek nasıl mümkün olacaktır? Düzene karşı çıkmak bir ahlaksızlık mıdır? Toplumların tarihsel süreç içerisinde geliştirdikleri değerlere itiraz etmeksizin bunları ahlaki, örfi öğretiler olarak sonraki nesillere aktarmak mı gerekir? İsa, bu noktada düzene miladın başlarındaki Yahudi toplumunun oluşturduğu düzene itiraz ediyor. Tabiri caizse onların tekerine çomak sokuyor. Lakin bunu ahlak ile yapıyor. Bütün toplumu ahlakla özellikle kendi ahlaklarıyla yüzleşmeye davet ediyor. Bunu da öğretisinin merkezine ahlaki yerleştirerek yapıyor. Salt sözde kalan bir ahlak çağrısıyla değil aynı zamanda pratik olarak kendisi de bizzat yaşayarak bunu gerçekleştirmeye çalışıyor. İnsanları yaklaştırmakta olan kıyamet ve ahiret konusunda uyararak erdemli olunduğu takdirde endişeye mahal olmadığını hatırlatıyor.

Bu bildiride aynı zamanda İncillerdeki tarihsel İsa'nın ahlaki söylemleri konu edilerek Kur'an'la kıyaslanmaya çalışıldı. Lakin Kur'an'da Hz. İsa'nın ahlaki söylemlerinin sarıh bir şekilde yer almaması en önemli sorun olarak karşımıza çıktı. Ancak Kur'an'ın genel olarak ahlak öğretisiyle İsa'nın ahlak söylemleri arasında bir paralellik olduğunu söylemek mümkün.

KAYNAKÇA

- Aslan, Reza, *Zealot: The Life and Times of Jesus of Nazareth*, New York: Random House, 2013.
- Aydın, Mahmut, *İsa Tanrı mı, İnsan mı?* İstanbul: İz Yayıncılık 2002.
- Batuk, Cengiz, Assisili Francis ve Hıristiyan Mistisizmi, İstanbul: İz Yayıncılık 2012.
- _____, "İsa Mesih Kadınları da Kurtaracak mı? -Hıristiyanlıkta Kadın Sorununa Genel Bir Bakış-, *Dini Araştırmalar*, 2008, cilt: XI, sayı: 31, ss. 19-48.
- Brandon, S.G.F., *Jesus and the Zealots: A Study of the Political Factor in Primitive Christianity*, Manchester: Manchester University Press, 1967.
- Casey, P. M., *From Jewish Prophet to Gentile God: The Origins and Developments of New Testament Christology*, Cambridge: James Clark, 1991.
- Crossan, J.D. , *The Historical Jesus: The Life of a Mediterranean Peasant*, San Francisco: Harper, 1992.
- Fredricksen, Paula, *From Jesus to Christ*, New Heaven: Yale University Press, 1988.
- Gooding, David and John Lennox, *The Bible and Ethics*, N. Ireland: The Myrtlefield Trust 2011.
- Gündüz, Şinasi, *Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2001.
- Harkness, Georgia, *Christian Ethics*, New York: Abingdon Press, 1957.
- Kazanç, Fethi Kerim, "Tevhîd İnancı ve Evrensel Ahlâk İlişkisi: *Hz. İbrâhîm Örneği*", *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 9:1 (2011), ss.77-126.
- Mevlâna, Celaleddin-i Rumî, *Mesnevi*, çev. Veled İzbudak, İstanbul: MEB Yay. 1988, C. III.
- Nasr, Seyyid Hüseyin, *İslam'da Düşünce ve Hayat*, çev. F. Tatlıoğlu, İstanbul, 1988.

⁵⁰ Mevlâna, *Mesnevi*, çev. Veled İzbudak, İstanbul: MEB Yay. 1988, C. III, ss. 209-11, (b. 2570-2599).

- Rubenstein, Richard E., İsa Nasıl Tanrı Oldu?, Çev. Cem Demirkan, İstanbul: Gelenek Yayınları, 1996.
- Sanders, E.P., The Historical Figure of Jesus, London: Penguin Books 1993.
- Thakur, Shivesh Chandra, Christian and Hindu Ethics, London: George Allen and Unwin Ltd. 1969.
- Thiering, B., Jesus and the Riddle of the Dead Sea Scrolls: Unlocking the Secrets of His Life Story, San Francisco: Harper 1993.
- Topçu, Nurettin, İradenin Davası / Devlet ve Demokrasi, İstanbul: Dergâh Yayınları 1998.
- _____, İsyah Ahlakı, İstanbul: Dergâh Yayınları 1998.
- Vermes, Geza, Jesus the Jew: A Historian's Reading of the Gospels, London: SCM Press, 1973.